

คอลัมน์ “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง”

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 4 ตุลาคม 2544

เศรษฐกิจโลกหลังเดือนกันยายน 2544

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์

การถล่มตึก World Trade Center นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2544 ก่อผลกระทบลุ่มลึกทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ว่าจำเพาะผลกระทบทางเศรษฐกิจ ผลกระทบมิได้มีต่อเศรษฐกิจอเมริกันเท่านั้น หากยังมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจโลกอีกด้วย

ในขณะที่รัฐบาลอเมริกันยังไม่สามารถผลิตหลักฐานประจักษ์พยานข้อเท็จจริงเพื่อพิสูจน์ว่า อูสม่า บิน ลาดิน (Osama Bin Laden) เป็น ‘เสนาธิการ’ และ ‘แม่ทัพ’ ผู้บงการการประกอบอาชญากรรม World Trade Center การเดินทางเพื่อถล่มรัฐบาลตอลีบันแห่งอัฟกานิสถาน ไม่ว่าจะมีความชอบธรรมหรือไม่ มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจโลกโดยตรง

ก่อนวันที่ 11 กันยายน 2544 เศรษฐกิจโลกมีอาการไม่สู้ดีอยู่แล้ว การแตกสลายของภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ในตลาดหลักทรัพย์ NASDAQ และความตกต่ำของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศ จุดระบบเศรษฐกิจอเมริกันเข้าสู่ภาวะถดถอย (Recession) โดยที่กำลังส่งผลเชื่อมโยงสู่ยุโรปตะวันตกและเอเชียแปซิฟิก มิใช่ต้องกล่าวว่า ญี่ปุ่นซึ่งจมอยู่ในภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจนานนับทศวรรษยังมีอาจผงกหัวขึ้นได้ กระนั้นก็ตาม ในหมู่นักเศรษฐศาสตร์หาได้มีความเห็นในร่องรอยเดียวกันว่า ระบบเศรษฐกิจอเมริกันเผชิญกับภาวะถดถอยแน่แล้วหรือ

กองทุนการเงินระหว่างประเทศให้คำทำนายใน *World Economic Outlook* (September 2001) ว่า เศรษฐกิจโลกจะเติบโตในอัตรา 2.6% ในปี 2544 และ 3.5% ในปี 2545 ในขณะที่สหรัฐอเมริกาเติบโตในอัตรา 1.3% ในปี 2544 คำพยากรณ์สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ประมาณการก่อนที่จะเกิดเหตุที่ World Trade Center ภายหลังอุบัติเหตุการณ์ 11 กันยายน 2544 นายเคนเน็ธ โรกอฟ (Kenneth Rogoff) หัวหน้านักเศรษฐศาสตร์ (Chief Economist) แห่งกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หลุดปากให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนว่า ระบบเศรษฐกิจอเมริกันย่างเข้าสู่ภาวะถดถอย แต่แล้วก็กลับคำ ในเวลาต่อมา บรรดาผู้นำกองทุนการเงินระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายฮอร์สต์ โคห์เลอร์ (Horst Kohler) ผู้อำนวยการ และนางแอนน์ ครูเกอร์

(Ann Krueger) รองผู้อำนวยการ ต่างยืนยันว่า แม้อัตราการจำเรียดเติบโตทางเศรษฐกิจของโลก จะชะลอตัว และต่ำกว่าค่าพยากรณ์ที่ปรากฏใน *World Economic Outlook* แต่โลกจะยังมีได้เผชิญกับภาวะถดถอย (World Recession)

นอกจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ นักเศรษฐศาสตร์เริ่มมีความเห็นร่วมกันว่า ระบบเศรษฐกิจอเมริกันอาจหลีกเลี่ยงภาวะถดถอยได้ “Why Recession Seems Inevitable” เป็นพาดหัวข่าวของนิตยสาร *Business Week* (September 24, 2001) ประเด็นที่ถกเถียงกันก็คือ ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจที่กำลังเกิดขึ้นครั้งนี้ยืดเยื้อยาวนานเพียงใด กลุ่มสุขทัศน์ผู้มองโลกในแง่ดี (Optimists) เชื่อว่า ภาวะถดถอยมีลักษณะเป็นตัวอักษร V ซึ่งหมายความว่า การฟื้นตัวจากภาวะถดถอยจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว กลุ่มทุกข์ทัศน์ผู้มองโลกในแง่ร้าย (Pessimists) เชื่อว่า ภาวะถดถอยมีลักษณะเป็นตัวอักษร U ซึ่งหมายความว่า การฟื้นตัวจากภาวะถดถอยจะเป็นไปอย่างเชื่องช้า

โรเบิร์ต บาร์โร (Robert J. Barro) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดอยู่ในกลุ่มสุขทัศน์ บาร์โรเปรียบเทียบสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจปัจจุบันกับสงครามโลกครั้งที่สอง การที่สหรัฐอเมริกาเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่สองมีส่วนในการช่วยขจัดปัญหาเศรษฐกิจต่างๆที่ตกค้างมาแต่เมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ (The Great Depression) ในทศวรรษ 2470 แต่ทั้งนี้ไม่ได้มีนัยว่า การก่อสงครามเป็นเรื่องดี ในปัจจุบัน ระบบเศรษฐกิจอเมริกันกำลังย่างเข้าสู่ภาวะถดถอย โดยที่กำลังก่อสงครามต่อต้านการก่อการร้ายด้วย การดำเนินนโยบายงบประมาณขาดดุลย่อมได้รับการสนับสนุนทางการเมือง การเพิ่มการใช้จ่ายของรัฐบาลส่วนกลาง ประกอบกับรัฐบาลบุชมีนโยบายลดภาระภาษีให้แก่ประชาชนอยู่แล้ว จะช่วยเหนี่ยวรั้งมิให้ระบบเศรษฐกิจอเมริกันตกสู่ภาวะถดถอย

กลุ่มทุกข์ทัศน์มีความเห็นว่า กำลังการผลิตในอุตสาหกรรมสำคัญของโลก ในปัจจุบันอยู่ในภาวะล้นเกิน (Overcapacity) กล่าวคือ แม้จะยังมีได้ใช้กำลังการผลิตอย่างเต็มที่ ผลผลิตที่ผลิตได้ยังมีปัญหาในการหาตลาด ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจที่กำลังเกิดขึ้นจะมีผลซ้ำเติมปัญหากำลังการผลิตล้นเกิน เนื่องจากภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจนำมาซึ่งการตกต่ำของอำนาจซื้อของประชาชน ภาวะซบเซาของตลาดหลักทรัพย์ รวมทั้งนโยบายการกีดกันการค้ากีดกันให้ต่ำลงมีผลต่ออำนาจซื้อของประชาชนด้วย ก่อนเดือนกันยายน 2544 บรรดาอุตสาหกรรม Hi-Tech ล้วนเผชิญภาวะการผลิตล้นเกิน จนต้องมีการปลดคนงานเป็นระลอกๆ อุตสาหกรรมผลิตเครื่องบินและสายการบินก็ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน อุปติการณ์เดือนกันยายน 2544 มีผลซ้ำเติมปัญหาของอุตสาหกรรมเหล่านี้ โดยที่ขยายผลไปสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างสำคัญ ภาวะตกต่ำของการท่องเที่ยวมีผลต่อภาวะถดถอยของเศรษฐกิจโลกโดยตรง

อุบัติเหตุการณ์เดือนกันยายน 2544 แตกต่างจากสงครามอ่าวเปอร์เซียในระหว่างปี 2533- 2534 อย่างสำคัญ

ในเดือนกันยายน 2544 ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจกำลังผุดขึ้นในศูนย์อำนาจของระบบเศรษฐกิจโลก ญี่ปุ่นจมปลักอยู่ในภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปี 2534 โดยมีที่ทำว่า จะเลวร้ายลงไปอีก สหรัฐอเมริกากำลังย่างเข้าใกล้ภาวะถดถอย โดยที่สร้างผลเชื่อมโยงไปสู่ยุโรป ตะวันตกด้วย อาเซียนแปซิฟิก นับตั้งแต่เกาหลีใต้ยันอินโดนีเซีย นอกจากนี้จะยังมีได้พ้นจากวิกฤตการณ์การเงินเดือนกรกฎาคม 2540 อย่างเต็มที่แล้ว ยังถูกซ้ำเติมจากภาวะถดถอยที่กำลังเกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาอีกด้วย

เมื่อเกิดสงครามอ่าวเปอร์เซียในเดือนสิงหาคม 2533 นั้น แม้เศรษฐกิจอเมริกันอยู่ในภาวะอ่อนแอ แต่ยุโรปตะวันตกยังเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ในญี่ปุ่นยังไม่แตกสลาย และอาเซียนแปซิฟิกยังเป็นศูนย์กลางการเติบโตทางเศรษฐกิจของโลก จนมีการยกย่อง East Asian Economic Model

ด้วยเหตุดังนี้ เศรษฐกิจโลกหลังเดือนกันยายน 2544 จึงแตกต่างจากเศรษฐกิจโลกหลังสงครามอ่าวเปอร์เซียเป็นอันมาก

อุบัติเหตุการณ์เดือนกันยายน 2544 มิได้มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจโลกเท่านั้น หากยังมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจอเมริกันด้วย

ก่อนเดือนกันยายน 2544 สหรัฐอเมริกาผงาดเป็น 'จ้าวโลก' ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ การพังทลายของกำแพงเบอร์ลินและการล่มสลายของอาณาจักรโซเวียต นับตั้งแต่ปี 2532 เป็นต้นมา ผลักดันให้สหรัฐอเมริกากลายเป็น 'จ้าวโลก' ของสังคมการเมืองโลก การแตกสลายของภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ในประเทศญี่ปุ่นและการจมปลักอยู่ในภาวะถดถอย นับตั้งแต่ปี 2534 เป็นต้นมา ทำให้ U.S. As Number One เข้าไปแทนที่ Japan As Number One (ชื่อหนังสือของ Ezra Vogel) สหรัฐอเมริกาสืบความเกรงขามญี่ปุ่นในทางเศรษฐกิจ บริษัทอเมริกันสืบความเกรงกลัวบริษัทญี่ปุ่น บรรดาเทคนิควิธีการบริหารธุรกิจแบบญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็น Lean Production หรือ Just in Time มิใช่เรื่องน่าตื่นเต้นอีกต่อไป โดยที่ *Made in America : Regaining the Productive Edge* กลายเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ เมื่อกลุ่ม Asian NICs และ Second-Generation NICs เผชิญวิกฤตการณ์การเงินเดือนกรกฎาคม 2540 สหรัฐอเมริกาก็สืบคู่แข่งทางเศรษฐกิจ

เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง รัฐบาลอเมริกันเริ่มลดบทบาทในทางธุรกิจ กระบวนการลดขนาดของภาครัฐบาล (Downsizing the Government) เกิดขึ้นควบคู่กับการขยายบทบาทของภาคเอกชน รัฐบาลคลินตันประสบความสำเร็จในการลดส่วนขาดดุลทางการคลัง

อย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกัน มีการเปลี่ยนแปลงการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการวิจัยและพัฒนา (R&D Expenditure) นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองถึงสิ้นสุดลง ทรัพยากรการวิจัยถูกใช้ไปในการพัฒนาอาวุธยุทโธปกรณ์เป็นด้านหลัก อันเป็นเหตุให้การวิจัยและพัฒนาอาจช่วยเสริมความแข็งแกร่งแก่ธุรกิจและอุตสาหกรรมเท่าที่ควร เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง นอกจากการใช้จ่ายด้านการทหารชะลอความสำคัญลงแล้ว ความจำเป็นในการวิจัยเพื่อการทหารก็พลอยลดน้อยลงด้วย ทรัพยากรการวิจัยถูกผันไปเสริมสร้างความแข็งแกร่งแก่ธุรกิจและอุตสาหกรรมมากขึ้น อันเป็นเหตุให้สหรัฐอเมริกาผงาดขึ้นมาเป็น 'จ้าวโลก' ทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับการเป็น 'จ้าวโลก' ทางการเมือง ในขณะที่ญี่ปุ่นและเอเชียแปซิฟิกอ่อนแอลง สหรัฐอเมริกาก็กลับสามารถอ้างความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจไว้ได้

อุบัติเหตุเดือนกันยายน 2544 ทำให้ภาพข้างต้นนี้แปรเปลี่ยนไป ภาครัฐบาลแห่งสหรัฐอเมริกาจะมีขนาดใหญ่ขึ้น เนื่องจากมีการใช้จ่ายเพื่อทำสงครามปราบปรามผู้ก่อการร้าย การขาดดุลทางการคลังจะมีมากขึ้น ความอ่อนแอทางการคลังจะกลับมาเป็นปัญหาสำคัญของรัฐบาลอเมริกัน ทรัพยากรการวิจัยจะถูกผันไปใช้ในการพัฒนาอาวุธสำหรับการปราบปรามผู้ก่อการร้ายมากขึ้น โดยที่ทรัพยากรการวิจัยที่ใช้ไปในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจและธุรกิจจะมีสัดส่วนน้อยลง เศรษฐกิจอเมริกันจะอ่อนแอลงหรือไม่ เป็นประเด็นน่าสนใจศึกษาต่อไป

โลกที่ปราศจาก World Trade Center แตกต่างไปจากโลกที่มี World Trade Center อย่างแน่นอน ไม่ว่า World Trade Center เป็นสัญลักษณ์แห่งความชั่วร้ายหรือไม่ก็ตาม

หมายเหตุ

1. บทวิเคราะห์ภาวะเศรษฐกิจโลก ดู “Going Downhill”, *The Economist* (September 29, 2001).
2. ผลกระทบของอุบัติการณ์กันยายน 2544 ที่มีต่อระบบเศรษฐกิจอเมริกัน ดูรายงานเรื่อง “Rethinking the Economy”, *Business Week* (October 1, 2001), pp. 34-46.
3. ความเห็นของโรเบิร์ต บาร์โร โปรดอ่าน Robert J. Barro, “Why the U.S. Economy Will Rise Again”, *Business Week* (October 1, 2001), p. 12.
4. Ezra F. Vogel, *Japan As Number One : Lessons for America* (Harvard University Press, 1979) ก่อให้เกิดความตื่นตระหนกในหมู่อเมริกันชนในประเด็นที่ว่า ญี่ปุ่นกำลังแซงหน้าสหรัฐอเมริกาในทางเศรษฐกิจ
5. ความเกรงกลัวว่า บริษัทอเมริกันมีอาจแข่งขันกับบริษัทญี่ปุ่นได้ ทำให้ M.I.T. จัดทีมนักวิจัย อันประกอบด้วยนักสังคมศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ และนักเทคโนโลยี เพื่อหาคำตอบว่า เหตุใดเทคโนโลยีจำนวนมากที่ก่อเกิดในสหรัฐอเมริกา กลับประสบความสำเร็จเชิงพาณิชย์ในประเทศญี่ปุ่น และทำอย่างไรบริษัทอเมริกันจึงสามารถแข่งขันกับบริษัทญี่ปุ่นได้ รายงานการวิจัยดังกล่าวนี้ต่อมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือ ดู Michael L. Dertouzos, *et.al.*, *Made in America : Regaining the Productive Edge* (The M.I.T. Press, 1989).